

Joel Ozy și Maria Sava - Cu gândul la PANAIT ISTRATI

”Spune-mi ce ești în stare să sacrifici pentru dragostea ta, și am să-ți răspund dacă iubești cu adevărat sau e simplă vorbărie”.

(Panait Istrati)

În luna august a.c., au apărut în ziarul **“Haaretz”** trei articole despre scriitorul român Panait Istrati sub semnătura lui BENNY ZIFFER, redactorul rubricii literare a ziarului. Aceste trei articole au fost scrise în urma unei vizite în România, pe urmele scriitorului **Panait Istrati**.

Citindu-le, am înțeles că cititorul de limbă ivrit n-a putut cunoaște din cele scrise, cine a fost Panait Istrati, valoarea conținutului scrierilor lui, cât de important a fost pentru literatura română și cât de apreciat este în cele 27 de țări unde au fost traduse cărțile lui, dar și câte legături de suflet are cu poporul evreu.

Circulă tot felul de legende despre lipsa de instrucție a lui Panait Istrati, mulți dintre cei care le colportează își sprijină impostura și incompetența pe afirmații nefondate. Iată ce spune filozoful Vasile Băncilă (prieten cu Lucian Blaga):

”Nu e fără importanță să amintim și faptul că Panait Istrati a fost un spirit foarte instruit, contrar de ce se crede. El avea cultura omului ”umblat”, dar avea și cultura folclorică primitivă chiar la sursă, iar nu din arhive folclorice, și mai avea o vastă lectură în trei literaturi: română, franceză și rusă. Nevoia de a citi l-a devorat ca o splendidă reptilă intrată în sânge. La 14 ani, îl studia pe Dostoievski, mai târziu, s-a ocupat intens de clasicii francezi, refuzând din

instinct lucrările ușoare și căutând pe cele cu substanță tare și măduvă aromată. De aceea fraza lui Istrati e totodată populară și hrănită cu toate vitaminele intelectualului. Ideea că Istrati n-a fost un om instruit e o legendă, ca și aceea că a devenit subit scriitor, când, de fapt, acesta creștea mereu în adâncul lui sau era ca un Guadalquivir înainte de-a ajunge la suprafață.

De ce a putut Istrati să dea autenticitate convenției și să ardă artificialul? Talentul în sine nu e de ajuns. El e o structură de organizare, un fel de amprentă de zile mari. Tot atât de însemnat este faptul care pune în mișcare acest talent. Și aici e nevoie de un păpușar providențial, iar la Istrati acesta a fost reprezentat de pasiunea lui, o pasiune imensă, o stihie, un taifun. Pasiunea aceasta de viață și de revărsare de zori l-a purtat chiar și pe Istrati, uneori, ca pe o păpușă și l-a ținut drept în mijlocul existenței, care voia să-l ucidă. Dacă a trăit cincizeci de ani cu boala-n piept, consumat de muncă, de sărăcie și de excese, mergând într-o anume epocă, din sanatoriu în sanatoriu, e datorită acestei pasiuni care intimida și moartea. El face parte din categoria marilor pasionați: Rousseau, Schopenhauer, Augustin, Lamennais, Pascal, Dostoievski, Bălcescu, Iorga...Vântul face să cânte chiar și vârfulurile inerte ale munților sau muchiile falezelor, ca și când ar fi coarde- tot așa face pasiunea să cânte talentul. Iar la Istrati pasiunea era un uragan.”

BIOGRAFIE

Pe 10 august 1884 se naște, la Brăila, Gherasim Panait Istrati, al doilea copil neligitim și singurul rămas în viață, al Joiței Istrati cu grecul Gherasim Valsamis care, bolnav de tuberculoză fiind se întoarce în patrie unde moare la Atena. Joița nu se mai recăsătorește, iar Panait o adora pentru că unica ei rațiune de a fi rămâne copilul pe care îl întreține spălând rufe pe la cei bogăți, cu 2 lei ziua, până închide ochii. A fost o mamă prietenă pe lângă care *”cea a Grachilor era un basm pentru copii”*. Cât este mic, Panait este dus la Baldovinești la bunica Nedelea. La împlinirea vârstei de 6 ani este dat la școală unde rămâne de două ori repetent în clasa întâi. În 1897, abandonează școala și este dat la stăpân, ca băiat de alergătură, la prăvălia lui Kir Leonida unde îl cunoaște pe Mihail, vagabondul plin de păduchi care citea **”Jack”** de Alphonse Daudet în original. *„Așa l-am cunoscut pe Mihail Mihailovici Kazanski, scria Istrati în scrisoarea adresată lui Romain Rolland din 1919, refugiat rus, a cărui origine și trecut nu le-am aflat niciodată în întregime. Întâlnindu-l pe Mihail, încep nouă ani de viață eroică, de prietenie însoțită, de vagabondaj ca-n povești, prin România, Egipt, Grecia, Turcia și întreg bazinul mediteranean. Minte enciclopedică și inimă de aur, ne-am adăpat tot timpul din cupa dragostei prietenești, pe care Providența ne-o umplea neîncetat.”*

Botezul de revoluționar îl primește în ianuarie 1905 când participă la o manifestație de protest ce-l susținea pe scriitorul Maxim Gorki. În 1906 debutează în presă cu articole în "România muncitoare". După ce stă câteva luni în Constanța lucrând ca portar la hotelul "Regina" pleacă la Cairo îmbarcat clandestin pe vaporul Împăratul Traian Aici se reîntâlnește cu Mihail și cu un unchi dinspre tată care îi oferă ajutor cu condiția să renunțe la prietenul lui. Pleacă apoi prin Egipt, Siria, la Muntele Athos și încearcă să ajungă în Franța. Este debarcat la Neapole și se întoarce în Egipt, Liban. Lucrează ca zugrav și actor figurant. În 1908, revine în țară și continuă să publice la "România muncitoare". În 1909, Mihail pleacă la Odessa și nu se mai întâlnesc niciodată, iar Panait Istrati se angajează tot mai puternic în lupta sindicală alături de I.C. Frimu și Ștefan Gheorghiu cu care conduce greva muncitorilor brăileni din port.

Benny Ziffer a citit numai o carte, moștenire de la bunica lui, originară din Galați și n-a putut înțelege sufletul și cugetările pline de sens ale autorului. Sufletul lui era însetat de necunoscut și soarbe noutățile văzute în locurile prin care a trecut, impresionat de soarta unor oameni simpli necăjiți (hamali, fochiști). În povestirile lui știe să introducă cititorul în atmosfera locului, să-l captiveze, făcând descrierile locului și ale situațiilor în așa fel încât cititorul să fie dependent de istorisire. În toate povestirile apar evrei cu calitățile și defectele lor. Muncește în toate locurile pe unde trece și luptă pentru independența lui. Acest lucru era cauza veșnicilor schimbări. La un moment dat, ajunge la concluzia că nu se poate trece prin viață fără a face concesii, deoarece nevoia de a trăi este mai puternică decât orice morală de pe lume.

Debutează cu schița **Mântuitorul (Amintire de un Crăciun)**, iar în 1911 publică schița **Nostra Famiglia**. După moartea lui Ștefan Gheorghiu în 1914, se căsătorește cu soția acestuia, dar în 1916 pleacă din țară și ajunge în Elveția. Bolnav de tuberculoză este internat la un sanatoriu. Aici îl cunoaște în 1919 pe Josue Jehouda care îi vorbește despre Romain Rolland. În 21 aprilie 1919, află de moartea mamei sale și a lui Petrov. Se împrietenește cu compozitorul elvețian Arthur Parchet. Părăsește Elveția și merge la Paris unde este o vreme ajutat de Gheorghe Ionescu cizmar de lux. În 3 ianuarie 1921, copleșit de lipsuri și de mizerie încearcă să se sinucidă. În buzunar i se găsește o scrisoare adresată lui Romain Rolland care îi este trimisă și încep o corespondență amândoi. Lucrează ca fotograf ambulant în Nisa și în acest timp primește o scrisoare de confirmare a talentului de scriitor de la Romain Rolland. Este ajutat să-și corecteze textele în franceză. Romain Rolland îi cere să se apuce serios de scris și Istrati se retrage la Hautil-sur-Triel, lângă Paris, ajutat bănește de Gheorghe Ionescu. Termină primul manuscris de 406 pagini care cuprinde: **Oncle Anghel, Sotir, Kir Nicolas și Mikhail**. Este invitat la Villeneuve și se întâlnește cu Romain Rolland. În 1923 scrie **Codin și Acceptation**. O cunoaște în tren pe Anna

Munsch de care se îndrăgostește. În august 1922 revista Europe îi publică **Kira Kiralina** și semnează primul contract cu Editura Rieder.

În februarie 1924, se împrietenește cu Jacob Rosenthal și începe să publice la "Adevărul literar și artistic". Șederi cu întreruperi, la Paris și Nisa și se împrietenește cu Jean-Richard Bloch, Leon Bazalgette, Joseph Kessel, Frédéric Lefèvre, Jacques Robertfrance și Frans Masereel. În 1925, vine la Iași și se întâlnește cu Sadoveanu, Demonstene Botez, I Mironescu, Topârceanu. Este hărțuit de Siguranță și i se interzice orice contact cu organizațiile muncitorești. Este acuzat de comunism și de defăimarea țării. Denunță atrocitățile reacțiunii române în Paris-Soir, Le Quotidien și la un miting organizat de Liga drepturilor Omului. Semnează o Scrisoare de adeziune la mitingul contra teroarei albe în Balcani (Salle des Societes Savantes), publicată ca „prefață” în broșura "Au pays du dernier des Hohenzollern". În 1926, publică **Domnița din Snagov** și îl cunoaște la Nisa pe scriitorul româno-american Conrad Bercovici. („*Un uriaș evreu din Brăila, a cărui viață se aseamănă cu a mea*”.)

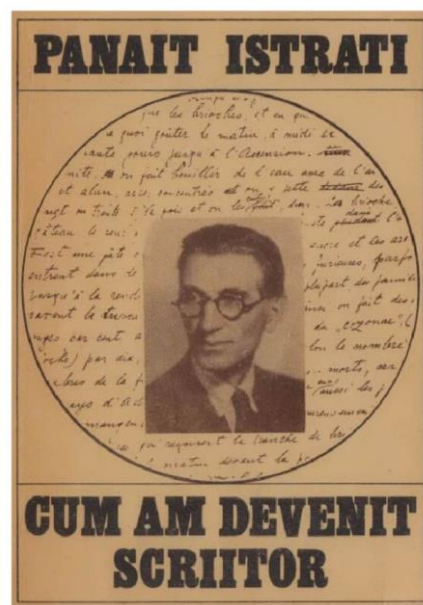
Este invitat de Josue Jehouda la Geneva și ține conferința despre rolul artelor și artiștilor în sala „Athenee” (22 aprilie). Aici o cunoaște și se îndrăgostește de Marie-Louise Boud-Bovy (Bilili) („*Eu sunt Cosma... Nu renunț nici la Ana, nici la Bilili, mai degrabă la viață*”). Îi apare în librării **La Famille Perlmutter** scrisă în colaborare cu Josue Jehouda.

Este invitat de VOKS la serbările celei de a X-a aniversări a Revoluției din Octombrie, părăsește Parisul (15 octombrie), împreună cu Christian Rakovski, ambasadorul U.R.S.S. la Paris (Via Berlin-Riga-Moscova). Din delegație fac parte: Francis Jourdain și Leon Moussinac. Este găzduit la Hotel „Passage”, din Moscova. Impresiile acestei prime călătorii sunt publicate în „L’Humanité cu titlul ”**Note de călătorie de la Paris la Moscova**”, publicate în „L’Humanité. Tot cu acest prilej îl cunoaște pe scriitorul grec Nikos Kazantzakis cu care va lega o strânsă prietenie. În 22 decembrie pleacă împreună cu el în Grecia, dar din cauza vederilor procomuniste este obligat să părăsească Grecia. În martie călătorește de la Odesa la Ialta și la Kiev împreună cu Bilili. Îl cunoaște pe Maxim Gorki și pe Ecaterina Arbore, fiica hatmanului Arbore și sora pictoriței Nina Arbore, eleva lui Matisse. Pentru prima dată, în urma discuțiilor cu Ecaterina Arbore încrederea în noua orânduire îi este zdruncinată și în urma acestei întâlniri scrie ”**Spovedania unui învins**”, volum inspirat și din relatările Ecaterinei. Doctorița a fost declarată „dușman al poporului”, una dintre acuzațiile care i-au fost aduse fiind aceea că a susținut utilizarea alfabetului latin în Republica Sovietică Moldovenească, unde fusese comisar al sănătății între 1924 – 1929.

În 1937, în timpul Marii Epurări, Ecaterina Arbore a fost arestată și condamnată de NKVD la moarte prin împușcare. Înainte de a fi executată, a fost torturată, i s-au smuls sânii cu cleștele încins. Istrati descoperă însa „rahatul împietrit al prezentului sovietic”, cum avea să-l numească Maiakovski peste trei ani, în ultimul lui poem, înainte de a se sinucide, și în urma discuțiilor cu Victor Serge. Volumul al doilea, „**Soviets 1929**“, din trilogia „**Vers l'autre flamme**“, publicată de Panait Istrati după întoarcerea din URSS, îi aparține, de fapt, lui Victor Serge și l-a scos din URSS în corsajul lui Bilili. Victor Serge l-a caracterizat pe Istrati drept „**un refractar înnăscut**” și a mărturisit că a supraviețuit și datorită lui. La moartea lui Panait Istrati, Victor Serge a scris un frumos poem.

În vara lui 1928, face o lungă călătorie pe cont propriu împreună cu Nikos Kazantzakis, cu Eleni Samios și cu Bilili de-a lungul URSS (Oceanul înghețat de Nord, Murmansk-Republica Moldovenească - pe Volga- Nijni Novgorod - Kazan - Samara – Saratov- Astrahan- Tiflis -Erevan - Baku Batum - Suhumi -Novi Afon- Soci -Moscova). În februarie 1929, se întoarce din URSS și își spune opinia despre ceea ce văzuse cu adevărat. Începe o perioadă de peregrinări împreună cu Bilili. Se desparte de ea și revine în țară. Intrat în conflict cu vechii prieteni și susținători, inclusiv cu mentorul lui, Romain Rolland, prigonit de Siguranță, părăsit de iubită și grav bolnav de tuberculoză, în iulie 1932, se retrage la Mănăstirea Neamț. Răspunde la ancheta revistei „Bravo”, despre Climat de la France (octombrie), alături de A. Huxley, Andre Therive, Salvador de Madariaga, Leo Ferrero etc. Reînnoadă prietenia cu Kazantzakis de care se despărțise tocmai din cauza vederilor lui anticomuniste și antisovietice. În 1934, scrie **Mediterranee (Coucher du soleil)** și este ales Membru în „Societe des Gens de Lettres de France”. Pe 10 august 1934, împlinește 50 de ani și îi apare **Kira Kiralina** în versiune românească. Este părăsit de toți prietenii și atacat din toate părțile, dar mai cu seamă, de comuniștii francezi prin Henri Barbusse care îl acuză de conversiune la fascism, antisemitism și „agent” al Siguranței etc. Acuzații similare sunt reluate și în presa din țară. Ripostează documentat și vehement, demonstrându-și public non-aderarea și netemeinicia acuzațiilor. Se hotărăște a-l da în judecată pe Barbusse pentru calomnie.

Aflat pe patul de moarte, doar cu Margareta, soția lui, în apropiere, Panait Istrati îi scrie prefața la cartea lui Orwell, *Vache enragée*” (*Vaca turbată*). Pe 13 iulie 1935, Orwell primește

ediția franceză a romanului și după ce citește prefața îi scrie traducătorului: *”Cel mai trist pentru mine e faptul că n-am putut să-i mulțumesc direct domnului Istrati pentru prefața cărții mele.”* Panait Istrati murise deja pe 16 aprilie. A fost îngropat la cimitirul Bellu, fără serviciu religios. Să menționăm însă că a primit sfânta împărtășanie dinaintea morții de la însuși Monseniorul Vladimir Ghica, ocrotitorul copiilor evrei din arondismentele pariziene ale săracilor, ai orfanilor din Japonia și de oriunde în lume a umblat.

BIBLIOGRAFIE

Iată câteva lucrări de referință privind receptarea operei și a personalității lui Panait Istrati . Primul este volumul autobiografic, **”Cum am devenit scriitor”**, îngrijit de mai tânărul și devotatul său prieten Alexandru Talex. Volumul este conceput în două părți: prima parte, de la naștere până în 1927, când pleacă în URSS, și partea a doua de la revenirea în țară până la moarte. Tot Alexandru Talex, cel mai onest biograf al lui Panait Istrati, a prefațat și s-a ocupat de traduceri în vol. **”Panait Istrati, Amintiri, Evocări, Confesiuni”**.

În 1967-1974 a apărut ediția bilingvă franceză-română a **”Operelor alese”** ale lui Panait Istrati în 6 volume cartonate, ediție prefațată și îngrijită de Alexandru Oprea, la Editura Minerva. Tot Al. Oprea a editat la Biblioteca pentru toți volumul **”Panait Istrati Dosar al vieții și al operei”**. Cu prilejul documentării, Al Oprea descoperă în arhive Dosarul de la Siguranță al lui Panait Istrati în care sunt note și rapoarte ale faimoasei poliții politice secrete, care l-a supravegheat vreme de zece ani (1925-1935). Chiar și după moartea scriitorului toți cei care au scris despre el s-au ocupat de aniversări, comemorări, de tot ceea ce era legat de Panait Istrati au fost urmăriți. În dosar scrie negru pe alb că Istrati nu a fost ”trădător de țară”, ”agent străin”, ”antisemit” și alte calomnii pe care i le pusese în spate Henri Barbusse în articolul **”Le Haidouk de la Sigouranza”** („Monde”, 22 februarie 1935). Memoria scriitorului român a fost reabilitată abia în 1978, în ziarul „L’Humanité” unde a apărut articolul **”Sur le nouveau Gorki balkanique”** sub semnătura lui Claude Prevost.

Un alt mare dușman l-a avut Istrati în Marie Rolland, nevasta lui Romain Rolland, care a aparținut aceluia cerc de femei kaghebiste numite ”doamnele Kremlinului” vârate prin paturile unor mari demnitari, formatori de opinie, scriitori etc. cu scopul clar de a promova propaganda Kremlinului. Conform mărturiei unui cuplu de prieteni ai lui Rolland, Maria Kudaceva a distrus foarte multe scrisori de-ale lui Panait Istrati și de-ale lui Victor Serge a căror existență

este atestată, dar n- au fost găsite niciodată. Abia după moartea ei, pe 27 aprilie 1985, a fost posibilă o primă ediție a **Corespondenței dintre Istrati și Rolland**, la capătul a mai mult de 40 de ani de tergiversări din partea ei. În 1978, Marie Rolland declara în fața unui auditoriu că *”poporele rus și francez nu erau pregătite pentru unele revelații.”*

Între anii 2004-2006, au apărut trei volume cu publicistica lui Panait Istrati, volume îngrijite de Ion Ursulescu al cărui tată a fost bun prieten cu Panait Istrati și tovarăși de luptă sindicală, ilegaliști prieteni cu Ștefan Gheorghiu și Jeaneta Maltus, soția acestuia. Volumele se intitulează **”Panait Istrati Trei decenii de publicistică”** : vol.I **”1906-1916 Scăpare de condei”**; vol.II **1919-1929 ”Între banchet și ciomăgeală”** și vol.III **1930-1935- ”Scrisoare deschisă oricui”**.

Eleni Samios Kazantzakis (soția lui Kazantzakis), a publicat la editura Istros din Brăila traducerea volumului **”Adevărata tragedie a lui Panait Istrati”** în care aduce lumină asupra prieteniei dintre Istrati și Kazantzakis. Tot în Grecia, în ceea ce privește receptarea scriitorului brăilean a apărut în 2019, sub semnătura lui Mihalis Patsis, lucrarea **”Panait Istrati. Scriitorul de azi. Viața, opera, destinul grecesc ”**, o lucrare de 730 de pagini.

Brăileanul Zamfir Bălan cu **”Panait Istrati – Tipologie narativă”**, (Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2001) și Mircea Iorgulescu, jurnalistul de la Radio France Internationale și Radio Europa liberă cu **”Panait Istrati-nomadul statornic”**, (Editura Karta Graphic, Ploiești, 2011) au contribuit la edificarea asupra unor situații mai puțin cunoscute din biografia lui Istrati.

Amintim aici și câteva volume publicate în limba franceză despre viața și opera lui Panait Istrati:

Édouard Raydon, **Panaït Istrati, vagabond de génie**, (Paris, Les Éditions Municipales, 1968); Monique Jutrin-Klener, **Panaït Istrati, un chardon déraciné : écrivain français, conteur roumain**, (Paris, Éd. Fr. Maspero, 1970); Roger Dadoun, **Panaït Istrati**, (Aix-en-Provence, L’Arc, 1983) și Monique Jutrin-Klener, Hélène Lenz, Daniel Lérault, Martha Popovici, Élisabeth Geblesco, Catherine Rossi, Jeanne-Marie Santraud, **Les Haïdoucs dans l’œuvre de Panaït Istrati : l’insoumission des vaincus**, (Paris, L’Harmattan, collection *Critiques littéraires*, 2002).

Tot în limba franceză a apărut inițial volumul lui David Seidmann, **”L’Existence juive dans l’œuvre de Panaït Istrati”**, (Paris, Éditions Nizet, 1984, tradusă în română de Gabriela Cocora la Editura Hasefer) care aduce lumină asupra unei pagini incerte din viața lui Panait Istrati: A fost sau nu antisemit? Răspunsul lui David Seidmann este clar: Panait Istrati nu a

fost antisemit, dimpotrivă, a avut foarte mulți prieteni evrei. În plus, trăit cu două evreice: cu văduva lui Ștefan Gheorghiu, Janetta Malthus, *“o evreică focoasă, inteligentă și oratoare socialistă de succes la mitingurile muncitorești, dar mai puțin aptă pentru creșterea porcilor”* și cu Marie-Louise Baud-Bovy (Bilili), a cărei mamă *“era o sfântă evreică ce și-a hrănit copiii cu muzică superioară, cu blândețe și devotament...”* .

Despre viața și opera lui Panait Istrati, în presa evreiască au mai scris articole Maria Sava și Lucian Zeev Herșcovici.

Panait Istrati și evreii

Legat de volumul lui David Seidmann iată ce povestește Mircea Iorgulescu în articolul **“Un anarhist al dracului de deștept”** publicat în România literară: *”Soția lui S. Schafferman, Silvia, era vară primară cu Mihail Sebastian. ”Mîine plec la Brăila la botezul copilului Silviei”, se menționează în Jurnalul acestuia, la 21 noiembrie 1936: copilul Silviei se numește Bazil Schafferman, este inginer și trăiește în Israel, unde S. Schafferman plecase în 1963.*

Prezență activă și permanentă în presa israeliană de limbă română, cum este caracterizat în volumul **“Generația de sacrificiu”** de Solo Har-Herescu (Tel Aviv, 1981), prezent de asemenea în emisiunile în limba română de la radio Kol Israel, S. Schafferman a publicat între altele un important eseu memorialistic despre Panait Istrati (**“Evrei în viața și opera lui Panait Istrati”**, Shevet Romania, nr. 2, octombrie 1977). În România deloc sau puțin cunoscut, acest eseu avea să stea la baza cărții lui David Seidmann, **“L'existence juive dans l'oeuvre de Panait Istrati”** (Librairie A.G. Nizet, Paris, 1984). De la S. Schafferman au rămas de asemenea cîteva zeci de pagini dintr-un proiectat volum de amintiri despre Istrati. După moartea lui (18 martie 1991), întreaga arhivă a fost predată de fiul său, Bazil Schafferman, Universității Ebraice din Ierusalim. Aici se află, dactilografiate și pe alocuri corectate de mîină, și cele aproape 70 de pagini din cartea începută de S. Schafferman. Pe care le-am putut citi, cu îngăduința d-lui Bazil Schafferman, cu bunăvoința d-nei Ditzza Goshen, de la Centrul de studierea istoriei evreilor din România de la Universitatea Ebraică din Ierusalim și cu ajutorul prietenesc și colegial al lui Leon Volovici. Chiar dacă incompletă (lipsesc paginile 1, 7, 8, 58-64, 78; ultima are numărul 79), chiar dacă este în mod evident o formă imperfectă, cu multe și evidente greșeli de dactilografiere, plină de ștersături și corecturi manuscrise, dactilograma rămasă de la S. Schafferman conține mărturii extrem de prețioase pentru clarificarea perioadei de militantism sindical și social-democrat a

tînărului Istrati. Amintirile fostului director al "Anchetei" sînt în mod evident completate cu date și informații ulterioare, fie livrești, fie provenite din tradiția orală brăileană a anilor '20-'30 ai secolului trecut, fie, altele, de la Istrati însuși ori confirmate de acesta la întîlnirile dintre ei." "

Tulburător este acest eseu lui **David Seidmann** despre Panait Istrati și atât de necesar pentru limpezirea apelor în ceea ce privește așa-zisul antisemitism al unui om care toată viața a trăit liber și nu s-a lăsat atras către niciunul dintre – ismele epocii sale.

Autorul își justifică demersul prin marea iubire și admirație față de Panait Istrati, convins fiind de Monique Jutrin care a scris la rîndul ei o carte elogioasă despre el și grație căreia a căpătat certitudinea că Istrati a rămas pînă la moarte prieten al evreilor. În 1927, înainte de ridicarea nazismului la putere, într-o scrisoare adresată prietenului său Josue Jehouda, cel cu care scrisese "Familia Perlmutter", recomanda evreilor să nu se mai refugieze în studiul Torei când sunt loviți de nenorocire și să se apere:

"Sunt cei care împing la carul vieții, pentru a-l așeza pe drumul cel drept, și sunt cei ce pun bețe în roțile acestui biet car. "Acești evrei, acești monștri sumbri, aliații tuturor monștrilor pămîntului, nu reușesc niciodată să ne convingă că omul nu este decît o brută. Și jur pe credința mea de prieten, care a cunoscut triumful generozității, și profit de această ocazie, pentru a striga către toate popoarele masacrate și mai ales cel masacrat de toată lumea, poporul evreu- certitudinea mea, certitudinea noastră că Binele este superior Răului, că generozitatea va triumfa curînd asupra vieții imposibile pe care ne-o creează brutele umane." Istrati nu este de acord cu acei evrei care, în fața nenorocirii ce îi copleșesc se refugiază în studiul cărților sfînte.

"Sunt evrei care nu vorbesc decît despre Avram, care vă plictisesc cu milenarul Avram, în clipa cînd bietul Moșele al zilelor noastre, Moșele al suferinței cotidiene urlă sufocat de caracatița avidă, de caracatița evreiască, de caracatița creștină, de caracatița internațională. O idioțenie de necrezut! Nefericitul care strigă limpede: "Ajutor, mă jupoai de viu!", se găsesc suflete caritabile care îi răspund: "Stai, am să-ți arăt adevărata față a lui Avram!"

La dracu cu erudiția! La dracu cu savanta voastră bunăvoință! La dracu cu acest iudaism "de toată încrederea"!

Evreul trebuie să învețe în sfârșit să se apere!

"Trageți, evrei, spada lui Moise, spada lui David! Vorbiți puțin ca și ei, vorbiți clar ca și ei. Dar loviți tare, loviți puternic, loviți fără milă! La lovitura nedreaptă pe care o primiți, răspundeți cu o dublă lovitură, căci voi sunteți puternici prin tot oceanul de sânge pe care dușmanii umanității îl fac să

țâșnească din viscerele voastre! Loviți cum doar omul generos poate să lovească, trebuie să lovească, are datoria să lovească, pentru că omului generos viața i-a dat Iubire, nicidecum monstrului Apocalipsei!

Evrei, intrați în cumplita bătălie, pe care viața generoasă o duce dintotdeauna cu moartea lentă și cereți destinului vostru una din două: Viață sau Moarte, dar nu o maladie nesfârșită! Evrei, nu faceți lumea mai bolnavă decât este! Voi sunteți primii supuși ai cumplitei boli care stăpânește umanitatea în drumul ei spre Viața generoasă și vouă vă revine pasionanta datorie de a înfrige, fără menajamente, bisturiul salvator în gangrena ucigașă. Voi sunteți primii care aveți dreptul să loviți.

Lovește Iehuda, căci te știu generos, lovește cu toate mijloacele. Vărsați, evrei, toată iubirea voastră și toată ura voastră peste această viață de o sângeroasă indiferență.”

(David Seidmann, Existența evreiască în opera lui Panait Istrati)

Un alt prieten apropiat al lui Panait Istrati a fost Isac Horovitz. Iată portretul pe care i-l face: *„Isaac Horovitz e un mare risipitor de căldură. El nu face decât asta. Nu cunosc un al doilea exemplar uman care să-l egaleze. Dacă viața i-ar îngădui să închege în forme nepieritoare tot ce sufletul lui zvârle în spațiu, cu mii de antene, e cert că o părticică din omenire ar fi mai puțin ticăloasă, așa cum pietrele sunt mai puțin nemernice, de îndată ce soarele le transmite căldura lui. Dar omul e mai nemernic decât piatra. Aceasta e incapabilă să refuze căldura. Omul o refuză. Ca să-i învingi îndărătnicia, trebuie să-i gâdili vanitatea. Dacă n-o faci, poți să te plimbi cu căldura ta de-a lungul timpurilor, până ce-i plesni, el nu te-o trage de mânecă. Înainte de-a te accepta, el vrea să fie onorat, vrea să știe că are de-a face cu cineva. Lui trebuie să i te înfățișezi cu patalama. Iată cum putem distinge în viață omul–soare de omul–piatră. Prietenul Isaac Horovitz e unul dintre acești oameni generatori de viață superioară. Dar el n-are patalama. Pe unde trece, el zice: „Eu”! Și nimeni nu înțelege nimic. Ce e aia, „eu”? Arată-mi dacă ai fost undeva, cândva, hirotonisit! Nefiind încă, bietul Isaac pleacă fruntea și o ia din nou la goană prin vastul univers, urlându-și nevoia de a primi, ori numai de a face schimb.”*

Atrași unul de celălalt, plămădiți fiind din același aluat de „om-soare”, cum frumos spune Istrati, între cei doi s-a legat o strânsă prietenie. Trebuie reținută și subliniată atitudinea evreului Isaac Horovitz care l-a apărat, sus și tare pe Panait Istrati împotriva campaniei de denigrare declanșată de Barbusse, precum și luarea lui de poziție atunci când ziarul în idiș *Morgen Freiheit* i-a publicat scrisoarea suprimând unele pasaje. Știa cu sufletul că prietenul său nu se înrobise vreodată unei ideologii și că supranumele de “Om al Dreptății” nu era lipsit de acoperire.

Cei doi au fost legați de o trainică prietenie, immortalizată în volumul **”Teg un n.echt mit Panait Istrati” (Zile și nopți cu Panait Istrati)**, scris de Horowitz în limba idiș și publicat în 1940 la New York. (notă: nu știu de ce nu-l reeditează nicio editură evreiască și nu-l traduce într-o limbă de circulație internațională).

Originar din Popricani (Iași), Horowitz a părăsit România la 16 ani plecând în America, unde a devenit jurnalist. Cartea are urmatorul motto din Walt Whitman: **”Who touches this book, touches a men” (Cine atinge această carte, atinge un om)**. În locul unei prefețe stă un schimb de scrisori între cei doi:

„*Dragă Panait,*

Am notat zilele și nopțile pe care le-am petrecut amândoi în casa ta, care ne-au dat multe bucurii dar și multe dureri. Din aceste note s-a născut cartea mea. In ea vorbesc despre tine și opera ta. Nu este o biografie sau un eseu critic, este mai mult o scrisoare destinată mie și adresată ție. O scrisoare a unuia care te-a căutat în opera ta și a găsit-o în tine. Inutil să-ți spun cât de mult m-aș simți recompensat dacă cel puțin o parte din cititori ar putea să te regăsească în carte. Dar nu pot să-mi imaginez o carte, fie ea cea mai bună, care să valoreze o prietenie. De aceea îți cer asentimentul pentru a o publica. Prefer să o rup decât să fac un rău prieteniei noastre. Itzhak”

Răspunsul:

Dragă Itzhak,

E de la sine înțeles că îți dau acordul pentru publicarea cărții tale. Mă mir chiar că mi-l ceri. Știu foarte bine că aceste zile și nopți vor rămâne fără seamăn printre zilele și nopțile pe care le-am trăit împreună. Știu că te ascultam până în zori fără să mă satur. Deseori mă credeam într-o poveste cu zâne, atât de mult mi se părea fantastic filmul orelor eroice ale unei vieți prea pline acolo, dincolo de mări și munți, unde destinul te-a purtat. Inutil să îți spun că m-aș bucura dacă ai reveni pe aceste tărâmuri, pentru a retrăi alte zile și nopți. Dar cu cine? Poate cu umbra sufletelor noastre. “

Capitolul al XV-lea al cărții lui David Seidmann, intitulat **”Calomniile împotriva lui Istrati”**, este memorabil prin atitudinea lui Horowitz față de cei care trunchiau adevărul doar pentru a-l desființa pe Panait Istrati.

”În ianuarie 1935, povestește el, s-a răspândit zvonul că Istrati devenise fascist-antisemit. Primul care m-a anunțat această veste a fost un coleg new-yorkez.

Citise despre asta într-un jurnal european, al cărui nume îl uitase. Văzând că rămân impasibil, interlocutorul meu îmi zice:

”Ei, da, în zilele noastre te poți aștepta la orice.” Rămăsesem la fel de calm, ceea ce îl făcu pe colegul meu să creadă că eram de acord cu el. De fapt, povestea asta a ”metamorfozei reacționare” a lui Istrati mi se părea aberantă, ca și cum mi s-ar fi spus că mă înrudesc prin legături maritale cu A.C.Cuza. Am sfârșit prin a-i spune:

”În ziua în care voi afla că tu ai fost hirotonisit popă, atunci am să cred că Istrati a devenit fascist și antisemit.”

Neputând să admită că mă îndoiesc de cuvântul lui, îmi zise: ”La urma urmei, e normal să-i iei apărarea. Sunteți prieteni.”

”Aici ai perfectă dreptate. Și iată dovada: când voi fi convins că Istrati a devenit fascist-antisemit, tu vei fi primul pe care îl voi anunța că și eu am devenit.”

Peste câteva zile, Horowitz descoperă în jurnalul de stânga ”Morgen Freiheit” un articol în idiș care îl acuză pe Panait Istrati de antisemitism, aducând și dovada- colaborarea cu ”Crucea românismului”- că s-ar fi înscris în Garda de Fier. Același prieten îl întreabă ce părere mai are acum: *”Atât pot să-ți spun: dacă aflu că Istrati s-a alăturat Gărzii de Fier, mă duc în România și mă înscriu și eu.”*

Știa că Istrati era grav bolnav și îi era greu să scrie, dar îi cere lămuriri. Totuși, după o lună, primește de la prietenul său un pachet de jurnale. Pe unul dintre ele scrisese: *”Iată toate articolele mele. Citește și vezi.”* ”Am citit și am văzut, spune Horowitz, că Istrati era victima unei calomnii îngrozitoare.” După ce citește cele două scrisori dintre Istrati și Francis Jourdain, publicate în ”Le Monde” din 1 februarie 1935, își dă seama că jurnalul idiș ”Morgen Freiheit” le-a reproduș trunchiat.

Cu Mihail Sebastian Panait Istrati nu a fost prieten, dar iată ce scrie concitadinul lui Sebastian cu care avea foarte multe lucruri în comun (îi caracteriza generozitatea, omenia, toleranța, iubirea pentru frumos, spiritul de dreptate și, totodată, îi apropie faptul că amândoi s-au aflat la întretăierea săgeților dintre evreii extremiști care i-au acuzat de trădare și antisemitism și românii verzi care i-au acuzat de trădare și filosemitism, ei fiind doar niște spirite libere și iubitoare de libertate): *”Întâmplarea îi pusese pe umeri una din cele mai vaste glorii pe care literatura o poate dărui cuiva. Tipărit în toate limbile pământului, iubit de marile mulțimi, numele lui era un mit, un miraj, o forță. Curajul lui străbătea țările. Îi lipsea până la absurd simțul confortului. Descoperirea lui de către Romain Rolland a fost un accident. Câți Panait Istrati*

obscuri nu se plimbă și azi pe cheiurile deșerte ale marilor porturi, făcând visuri imposibile, pe care viața le duce de-a valma odată cu valurile! Un brânci al destinului l-a smuls pe Istrati din mulțimea lor fără nume și vagabondul care "cântase în surdina"- cum zice titlul unei cărți de Knut Hamsun- a putut în sfârșit vorbi cu glas tare. Nu era un glas răzbunător. Era o voce calmă, bună, egală, puțin obosită, cu inflexiuni de melancolie, sub care numai foarte rar răzbătea de departe tunetul revoltei. Poveștile lui aveau mult soare, multă lenă, o nostalgie imensă după odihnă. Era uneori de-o simplitate pastorală."

(Maihail Sebastian, Rampa, 18 aprilie, 1935)

Prieteni evrei au mai fost Musa, evreul de 60 de ani pe care îl cunoaște pe vasul cu care mergea spre Egipt, Herman Binder, cârciumarul din Galați, bătut de huligani și refugiat în Alexandria unde a deschis o crâșmă la care se opoșeau toți amărății veniți din România, Iacob Rosenthal, redactorul ziarelor Dimineața și Adevărul cu care a făcut și o editură.

Un alt evreu apropiat lui Panait Istrati a fost Petre Bellu pe care l-a ajutat să debuteze cu romanul "**Apărarea are cuvântul**" scriindu-i și prefața. *"Cum se face, scrie Panait Istrati, că Bellu nu m-a găsit nici chiar pe mine, care sînt așa de ușor de găsit și care bucuros aș fi umblat cu el de hăț vreo cinci ani, din editură „bună” în editură „bună”, pînă ce, la sfîrșit plictisiți amîndoi, am fi descoperit poate un astfel de editor „bun”, care s-ar fi milostivit să-mi editeze finul, de hațr, trăgîndu-l în două mii de exemplare și neplătindu-i o para chioară. (Căci trebuie să adaog în paranteză că domnul Marton Hertz a avut curajul și omenia de-a plăti lui Bellu vreo zece mii de lei, înainte chiar de a-i pune cartea în vînzare, precum și de a-i garanta alți zece mii, care vor permite pustiitului autor anonim să-și încerce norocul, scriînd mai departe.)*

Că moșeala lui a fost de bun augur ne dovedește notorietatea de care se bucură cărțile lui Petre Bellu în afara țării... *"En ese sentido, tiene algo de Tolstoi y de Chejov pero también de Camus o de Baroja, aunque es un escritor absolutamente original y único en su especie. Como suele ser habitual, las comparaciones sobran"*, spune Joseph B Macgregor într-o ediție spaniolă.

Ce nu i s-a iertat lui Panait Istrati:

În România dintre cele două războaie mondiale, Panait Istrati a fost atacat de presa reacționară, hăituit de bandele huliganice și de Siguranță, amenințat cu expulzarea și cu arestarea, ținut la perifareia literaturii române și cedat literaturii franceze. În primul rînd nu i s-a iertat faptul că a devenit celebru prin talentul și prin munca lui *"acolo unde universitari de-ai noștri, scria în presa vremii, și câțiva prețiși literatori intelectuali au eşuat lamentabil."*

Nu i s-a iertat umanismul de care a dat dovadă și faptul că a ținut partea evreilor în acei ani tulburi când hoardele legionare deja începuseră fărâdelegile și crimele. Iată un episod mărturisit de scriitorul Pericle Martinescu într-o evocare a lui Panait Istrati din volumul **"Umbre pe pânza vremii"**. Era în anul 1933 și îi apăruse Casa Thuringer autorul fiind invitat la librăria Alcalay din capitală să dea autografe cititorilor. *"Deodată, prin grupul de admiratori ce se pregăteau, cu volumele în mână, să primească mult râvnita semnătură, își face apariția o echipă de patru indivizi, destul de tineri altfel, dar cam pletoși și certați cu disciplina, care se opresc în dreptul scriitorului și-l amenință cu pistoalele, cerându-i pe un ton poruncitor să înceteze această „mascaradă” și să părăsească imediat localul. În clipa aceea s-a produs un lucru extraordinar. Istrati s-a ridicat ușor în picioare și, cu mult sânge rece, și-a vîrît mîna sub pulpana pardesiului lung, a scos dintr-un buzunar un revolver și l-a pus pe masă, acoperindu-l cu palma.*

- Dacă vreți să ne duelăm În felul acesta, sînt gata s-o fac ! îi apostrofă el pe cei patru agresori. Gestul lui a avut un efect psihologic nemaipomenit. Intrușii au amuțit pe loc, ca fascinați, de parcă le-ar fi apărut în față Arhanghelul însuși cu sabia trasă către ei. Toată lumea a rămas încremenită.

Scena s-a petrecut doar în cîteva secunde. Tinerii pletoși, dezarmați de această ripostă atît de fermă și temerară, au bătut în retragere și s-au volatilizat ca niște fluturași, dispărînd din librărie. Dar nici scriitorul n-a mai putut continua să dea autografe."

Acesta a fost adevăratul Panait Istrati!

Cert este că Panait Istrati va rămâne un nume mare printre scriitorii din lumea întreagă și cel mai citit scriitor român. A fost printre cei dintîi în secolul al XX-lea carea arătat că un mare scriitor trebuie să fie și o mare conștiință.

„...eu, Panait Istrati, ”hamalul” de la Brăila, vreau să fiu, nu scriitor de basme cu reputație universală, ci PRIETEN și CETĂȚEAN, cu reputație indestructibilă. Că eu sunt un prieten a cărui prietenie poate fi pusă la toate încercările; că sunt un revoltat “Înnăscut, iar nu făcut”, a cărui revoltă nu poate fi răscumpărată nici cu bani, nici cu glorie și că toți banii și toată gloria îi voi depune în serviciul idealului de DREPTATE”. Profesiune de credință dusă întru totul până la capăt."

Bibliografie :

1. Panait Istrati, Cum am devenit scriitor, Editura Minerva, București, 1985, traducător, Alexandru Talex
2. David Seidmann, Existența evreiască în opera lui Panait Istrati, Editura Hasefer, București, 2020, traducător, Gabriela Cocora
3. Pericle Martinescu, Umbre pe pânza vremii, Editura Cartea Românească, București, 1985
4. Panait Istrati, Spovedanie pentru învinși, După șaisprezece luni în URSS, Editura Dacia, Cluj- Napoca, 1991
5. Panait Istrati, Amintiri, Evocări, Confesiuni, Editura Minerva, 1985
6. Nikos Kazantzakis, O viață în scrisori, Antologie, cuvânt înainte, traducere și note, Polixenia Karambi, Editura Univers, București, 1983
7. Panait Istrati Romain Rolland, Corespondance 1919-1935 Edition Gallimard, 2019
8. Al. Oprea, Panait Istrati Dosar al vieții și al operei, Editura Minerva, 1984
9. Panait Istrati Trei decenii de publicistică, 3 volume, Editura Humanitas București
10. Maria Cogălniceanu, Istrati după Istrati, documente recente inedite, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2006

THE END

Saga Publishing 2023